

контактних зон є Буковина, де кількісно домінуючі українська та східнороманська спільноти, об'єднані в культурному відношенні спільною православною вірою, мали досвід давньої усталеної взаємодії та співпраці з представниками інших етнічних груп і віросповідань. Створена завдяки зусиллям австрійської адміністрації ця особлива буковинська модель міжетнічного та міжконфесійного співжиття і порозуміння неодноразово розглядалася в історіографії [26; 28; 30; 37]. Більше того, піднесена окремими письменниками та істориками до рангу своєрідної політичної міфологеми, вона й нині культивується деякими дослідниками як праобраз «єдиної полікультурної Європи» [4; 27; 33; 34]. Насправді існування такої ідеальної міфологізованої «буковинської моделі» в реальній практиці XIX – на початку XX ст. є дискусійним, хоч австрійській імперській владі до певної міри все-таки вдалося утримувати серед своїх буковинських підданих атмосферу відносної міжетнічної та конфесійної толерантності. Найбільш промовистим явищем у цьому контексті є зміна загального ставлення до іновірців та чужинців у середовищі православних жителів Буковини, що в молдавський період історії краю не було однозначним.

Будучи з другої половини XIV ст. органічною складовою частиною щойно посталої Молдавського воєводства, буковинський край, населений переважно православними русинами й молдаванами, подібно до всієї держави, знав у своїй історії як періоди відносної релігійної толерантності, так і часи періодичних спалахів нетерпимості на релігійному та етнічному ґрунті. Кінець XIV – початок XV ст. позначився в Землі Молдавській толерантним ставленням до представників усіх релігій. Крім православних, тут утворюються релігійні громади римо-католиків та вірмен-григоріан. Зокрема, в 1371 р., за сприяння воєводи Лацку, в тодішній молдавській столиці Сиреті було засновано католицьке єпископство, яке прямо підпорядковувалося папському престолу в Римі. Очолив його Андрій Краківський – протеже господаря. Невдовзі воєвода й сам прийняв католицтво, досягнувши в такий спосіб легітимності своєї держави з боку Риму, оскільки сподівався таким чином виключити Молдову з переліку народів «схизматиків». Один із його наступників – господарь Олександр Добрий – будучи православним, надав притулок при своєму дворі в Сучаві єврейським утікачам-гуситам. У 1431 р. він навіть дозволив диспут щодо питань віри і догматів між гуситським проповідником, студентом празького університету Яковом та католицьким єпископом з Сирету Ризою. А інший гусит, Петер Пайнеус, між 1443 і 1448 рр. навіть приїздив до Молдавії вивчати православ'я.

Укладення у Флоренції унії між грецькою та латинською церквами, справило негативне вра-

*Михайло ЧУЧКО
(Чернівці)*

ФЕНОМЕН БУКОВИНСЬКОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ У КОНТЕКСТІ ВЗАЄМИН ПРАВОСЛАВНИХ З ІНОВІРЦЯМИ в кінці XIV – на початку XX ст.

В умовах глобалізації особливої актуальності набувають питання історико-етнологічного аналізу різноманітних моделей міжкультурної взаємодії в зонах етнічних контактів. Однією із таких

ження в молдавському суспільстві. Жителі воеводства стали вбачати в римо-католиках загрозу православ'ю. А католики в свою чергу посилили місіонерську діяльність у Молдові, щоб схилити тамтешніх мешканців до латинського обряду [39, 151–152].

Тим часом, на півдні з'явився новий ворог православ'я – османи-мусульмани, які прагнули підкорити Молдавське воеводство. Молдавські джерела того часу називають їх не інакше як «бусурмани» і «агаряни», що загрожують усьому Християнському світові. Перехід в іслам розглядався в середовищі православних як великий гріх. Зокрема, молдавський літописець Євфимій зі зневагою пише про такий учинок сина воеводи Петру Рареша – Ільяша. Посівши після смерті батька в 1546 р. престол у Сучаві, він, за словами літописця, «съкръвень писаниа посилааше къ великому царю перскому съ великими и страшними клятвами и обьщанми, яко желяеть и почитаеть и лобзаеть закон Махуметовъ», а прийнявши його «погуби съ царством и самая своя душа, съгарая въ неимящой угасняти геенъ» [10, 95–99].

На відміну від свого брата, воевода Штефан Рареш твердо дотримувався православ'я. Водночас він розпочав наступ на іновірців. У 1552 р. господарь видав закон, який вимагав від представників інославних конфесій добровільного або примусового хрещення за православним обрядом або покинути межі Молдови. Цей закон був спрямований насамперед проти багатих вірменських купців, які мешкали в Сучаві та й загалом у Молдові, але його дія поширювалася також на «всіх еретиків» цієї землі [39, 152].

У 1561 р. на престол у Сучаві зійшов грецький авантюрист Якоб Гераклід Деспот, якому сприяли Габсбурги. Під виглядом віротерпимості він створив у Молдавії сприятливі умови для протестантів, яких переслідували в сусідніх державах. Підвищенням податків, конфіскацією церковних і монастирських цінностей, а також виразним нехтуванням офіційної релігії землі цей воевода викликав до себе загальну ненависть, був скинений і вбитий повсталими боярами, залишившись у народній пам'яті як господарь, що «побажав оновити закон» та «зруйнувати країну» [25, 275].

Надалі, як свідчить венеціанець Джорджіо Томасі, жителі Молдавського воеводства залишалися «настійки стабільними в релігії, що ніколи не допускали, щоб до неї могла потрапити якась ересь і не дозволяли, щоб не православні були їхніми воеводами, незважаючи на те, що султан багато разів пробував встановлювати свого пашу» [15, 674].

Тому брат Бернардіно Кюріні в 1599 р. повідомляв у реляції до Риму, що в Молдові «православні священники хрестять ще заново всіх тих

католиків, які одружуються з православними жінками, або які хочуть жити за їхніми обрядами» [16, 43].

У XVII – XVIII ст. в Молдавському воеводстві католикам заборонялося перетягувати до своїх лав православних віруючих, схилити їх до ересі. До речі, «Румунська книга настанов» або «Уложення» В. Лупу (1646) погрожувала за підмову ченця зректися постригу відтинанням голови (розд. 67, п. 8), а ересь шлюбного партнера давала підстави для розриву шлюбу (розд. 20, п. 1–4) [20, 179, 115–116].

Католицький єпископ, італієць П. Д. Бакшич, який 1641 р. відвідав Молдову з апостольським візитом, описуючи тогочасну релігійну ситуацію в країні та ставлення місцевих жителів до іновірців, зазначав: «Воевода та бояри є всі православними. Їхні священники просочені грецькою отрутою проти римської церкви і примату папи» [17, 225].

І хоча суперечки про віру з православними католикам заборонялися, їм надавалося право вільно сповідувати свій культ. Так, місіонер дель Монте Санта Марія Джовані Батіста писав у 1671 р. про стан католицької меншини в князівстві: «У всій Молдові, дозволяється вільне відправлення служби для наших католиків, але дискутувати щодо віри з православними у них не дуже дозволено» [18, 222]. Віто Пелуджі, який того ж року відвідав з місією Молдову, так само повідомляє, що «в усій провінції дозволено католицький культ», а «в Сучаві є 16 душ католиків» [18, 90–91].

Неприязнь у ставленні православних до католиків у Молдові экс-воевода Д. Кантемір пояснював дволикістю латинян, які «приховують свій вовчий норів під овечою шкурою і називають прибічників грецької церкви то братами, то схизматиками, то такими що не мають глави, бо молдавани не визнають папу главою церкви, а іноді й еретиками, унаслідок чого відбувається те, що простий народ майже не здатен відрізнити істини від брехні і вберегтися від цих отруйних учень» [6, 171–172].

Натомість мандрівників різних етносів та конфесій у Молдавії приймали досить гостинно, особливо в численних монастирських обителях. «Який би гість туди не прийшов, православний чи іудей, турок чи вірменин, – пише Д. Кантемір, – його не тільки гарно приймуть, але й повинні будуть годувати та утримувати за можливостями монастиря, навіть якщо він захоче залишитися там упродовж року з усіма своїми супутниками і волами, скільки б їх не було» [6, 183]. Про таке прихильне ставлення до мандрівників повідомляють і самі чужинці. Зокрема, єзуїт Й. Боскович, описуючи відвідини Чернівців у 1762 р. англійським послом Портером, якого він супроводжував, особливо відзначає гостинність

місцевого молдавського старости Мілло, що як найкраще турбувався про амбасадора та його супутників протягом їхнього перебування в місті, а також сприяв у подальшій подорожі, подарувавши на дорогу 4 пляшки вина. Разом з тим, це не завадило Й. Босковичу називати у своєму подорожньому «Журналі» православних жителів міста над Прутом схизматичними греками і запідозрити чернівецького старосту в тому, що він хотів якнайшвидше спровадити своїх гостей до Польщі [22, 299–308].

Шведський офіцер, німець Е. Г. Шнайдер фон Вайсмантель, у 1714 р., описуючи віру жителів Молдавського воєводства та їх ставлення до іновірців, повідомляв, що в церковних таїнствах вони «дотримуються лише росіян, а нас не вважають за християн, бо їмо м'ясо в дні їхнього посту, не хрестимося перед їхніми іконами, і не слідуємо їхнім ересям [...]. Вони не дозволяють, щоб наших мертвих ховали біля їхніх» [19, 354–355]. Така заборона, до речі, поширювалася в давній Молдові й на циган, які хоча формально і були православними, але в своїй більшості належали до категорії рабів, а отже, соціально зневажалися [31, 330].

Характерно, що подібне ставлення до іновірців, особливо до католиків, збереглося в північній частині історичної Молдови – Буковині й після її інкорпорації імперією Габсбургів. Так, австрійський генерал Г. фон Сплени в 1775 р. писав, що православні буковинці, а особливо їхні священники, «настільки фанатичні, що до всіх інших християн, особливо до католиків, ставляться не набагато краще, ніж до іудеїв або до язичників» [11, 27].

Автор опису «Буковина на початку 1801 р. за алфавітним порядком» також зазначав, що місцеві православні клірики «мають про відмінність релігій мало понять і тому зазвичай тримають» семигородських та німецьких католиків «не за таких добрих християн, як вони самі» [36, 55]. Навіть на початку XIX ст. вони приймали іновірних у своїх храмах з побоюванням. Цей факт, зокрема, відзначив у щоденнику своєї подорожі Буковиною в 1817 р. австрійський цісар Франц I [38, 451].

Професор Й. Коль, який відвідав край у 1841 р., зауважує, що подальшому поліпшенню стосунків різних етнічних і конфесійних груп на Буковині сприяли енергійні заходи австрійського уряду. Він стверджує, що «під крилом австрійського плекання справедливості в цьому напрямку помітні разючі зміни» [23, 5]. Таких змін у ставленні потребували насамперед німецькі колоністи, яким австрійська адміністрація намагалася забезпечити спокійне життя в іншому етнокультурному середовищі. Саме тому Й. Коль пише, що «взаємини маленького німецького спадкоємного ядра австрійської монархії з чужими націо-

нальностями є одними з найдивніших у Європі, й чогось подібного не зустріти в жодній державі. Тільки щодо Буковини й Галичини можна легко прийняти багато тисяч австрійсько-німецьких родин, які поселені завдяки цим стосункам і ґрунтуються на цьому у своєму існуванні й щасті» [23, 16].

Отже, уже в 1845 р. ректор православної духовної семінарії в Чернівцях Теофіл Бенделла змушений був відзначити, що «Буковина заселена різними етносами, які не зливаються воедино, а чітко вирізняються релігією, мовою, звичаями, характером та живуть поруч один з одним у незатмареній згоді» [29, 12].

Поступово Буковина, а особливо її столиця – Чернівці, завдяки німецькому елементу та його активній культурній експансії, почала змінювати своє напівсхідне обличчя на західне. Цей мультикультурний поступ на Буковині із самого свого початку був помічений мандрівниками, які відвідували край та його столицю. Зокрема, угорський граф В. Баттяні, відвідавши м. Чернівці в 1805 р., записав про своє враження від нього: «Місто – одна вулиця на пагорбі. Навколо пагорба бідні будівлі. Під турками дуже злиденно виглядало. Лише за Йосифа II були збудовані гарні будинки для солдат. Населення – 6000 чоловік: німці, молдавани, євреї, вірмени, руснаки, угорці» [24, 163]. Приємні спогади залишив про своє перебування в Чернівцях наприкінці 60–х рр. XIX ст. російський письменник В. Кельсієв. Найбільше його вразили «круті вулиці Чернівців, рясні православних священників – франтуватих, з підстриженими бородами; суміш церков православних, уніатських, латинських, і чудовий вид на Прут та останні відроги Карпат» [7, 284]. Австрієць А. Бьом, відвідавши Чернівці в 1897 р., описує місто як полікультурний центр на сході імперії: «На високому правому березі виблискують куполи архієпископської резиденції і проглядаються всі вежі міста. Ми на сході. Про це нам говорить не годинник і вечірній час, а саме місто з його довгими культовими спорудами в різних стилях, які зі смаком поєднані. Костюм, який вулицями міста носять народи краю, жінки, дівчата, одяг православних священників та каптани правохристиянських іудеїв на все життя складає враження, що в цьому нестарому австрійському місті всі релігії і нації мирно співпрацюють на благо рідного краю та спільної батьківщини» [14, 6].

Таким чином, під скіпетром Габсбургів буковинці різних етнічних груп і віросповідань почали вчитися жити поряд, толеруючи один одному. В середовищі православних жителів краю колишня неприязнь до іновірців та чужинців мала вже вигляд анахронізму, забутиго і чужого. Наприклад, митрополит Буковини й Далмації Теоктист Блажевич у посланні до пастви від 1 (13-) січня 1878 р. засуджує національну та релігійну

нетерпимість як шкідливу «для загального миру, благоговіння приватного межі людьми». Він наголошує, що «в Буковині при всьому тому, що від з'єднання краю з державами Австрії умножилися і поселилися жителі багатьох віросповідань та народностей, фанатизм релігійний або національний був дивним і невідомим», але задля злагоди кожному потрібно триматися своєї батьківської віри та мови» [21, 15]. Православний парафіяльний священик у Пłosкій В. Козаришук 18-94 р. також відзначав, що «ставлення нашої церкви та народності мирні до іноплеменників, але трудитися не перестанемо і діяти на користь своєї церкви та власного народу» [8, 634]. Цікаво, що у некролозі, опублікованому в часописі «Наука» за 1902 р., цей публіцист поряд з іншим ставить у заслугу щойно почившому в Бозі митрополиту Буковини й Далмації Аркадію Чуперковичу його терпимість, справедливість та безпартійність. «Ось відмінні риси душі людини справжнього християнського духу, яким дихав блаженніший о. Аркадій», – зазначає він [9, 34].

Особливого змісту набувала міжконфесійна толерантність буковинців у хвилини нещастя та важких випробувань. Показовим у цьому плані є приклад урятування римо-католицьким пастирем у Вижниці святих дарів з охопленої полум'ям православної церкви. Русофільська газета «Православная Русь» у числі за 31 липня 1909 р., повідомляючи про подробиці цього вчинку, писала: «Во вторник до света вибух знов страшний огонь в нашей громаде. Жертвою пала і наша православна приходска церков. Она сгорела до тла. Церковну утварь и важнейши предмети вирятывано. Церков була асекурована на 20 000 корон. С особливою признательностью следует поднести факт, що месцевий латинський парох Енцигер подчас пожару войшов в церкву, виратував св. тайни – наш парох тепер больнои и лечится в Карлсбаде – и занес до костела» [5, 4]. Чернівчанин Ісіу Гроніх натомість засвідчує факти заступництва православного владики Буковини Володимира Репти за представників інших конфесій під час першої російської окупації Чернівців у 1914 р. «Він не питав, якої віри людина, якої вона нації, – зазначає І. Гроніх, – усякий, хто був у небезпеці, усякий кого утискали, поспішав до палацу резиденції та знаходив там надійний захист. Як батько своїх дітей, так архієпископ піклувався про населення міста, і багато подій могли б отримати більш загрозливий розвиток, якби вчасно цей князь церкви не подав свого голосу» [32, 18-19]. Зокрема, митрополит заховав тоді також у своїй резиденції 63 сувої «Тори», щоб уберегти їх від російських погромів [26, 121].

Отже, загалом, як згадував пізніше письменник Г. Дроздовський, характер стосунків між буковинцями різних етнічних груп та конфесій за австрійської доби був мирним і ґрунтувався на

взаємній співпраці. «Кілька національних груп туди чи сюди, – зазначав він, – це не відіграє тут особливої ролі. Велике число національностей, які проживали у цій привабливій місцевості, допускало таке порівняння: ми були розмаїттям у єдності і чудово лагодили між собою. Жити і давати жити іншим – ми дотримувалися цього принципу, і принагідні незначні суперечки про прикордонний камінь або й серйозніші суперечки навколо питання, де колись проживали румуни, а де мешкали українці, мали радше науковий характер [...]. Тільки твердження, що Штефан Великий розмовляв українською наштовхувалося на схвильований опір – такого румуни все-таки не могли сприйняти» [4, 28].

Але ідеальний образ Буковини як краю з пануючою атмосферою миру і взаємної згоди, змальований у 1875 р. австрійським письменником К. Е. Францозом, був ще надто далеким від реальності [26, 119]. Оскільки і в ту добу Буковина знала масу прикладів міжетнічних та міжконфесійних непорозумінь, які, правда, не виливалися в такі гострі протистояння, як, скажімо, у сусідній Галичині, де неподільно панувала польська шляхта. Адміністративне прилучення Буковини до королівства Галичини і Володимирії в 1786 р. гостро поставило перед православними жителями краю проблему католицького місіонерства, яке провадили тут за сприяння польських чиновників єзуїти та василіани.

За словами Г. Купчанка, «польська шляхта правила Буковиною з 1786 по 1848 р., ставши під час цього свого «правління» господинею найкращих маєтків на Буковині [...]. Усе це є ще свіжим спогадом русинів на Буковині, і сьогодні русинські селяни описують там це панування польських поміщиків і мандаторів як жахливе, а період з 1786 до 1848 р. – як більш страхітливий, ніж татарсько-турецьке володарювання на Буковині». І хоча з 1849 р. Буковина вже не належала до Галичини, поляки виявляли «такий могутній вплив на національні і релігійні справи краю, що іншим національностям краю стає страшно і боязко від влади поляків та їх спільників єзуїтів, хоча їх є сотні тисяч, а поляків у краї є заледве 20 000 осіб» [35, 176]. Через це, зазначає Г. Купчанко, «нещодавно і греко-східне населення Буковини, яке складається з 250 000 русинів та 190 000 румунів, в особі князя церкви, Чернівецького греко-східного архієрея і митрополита др. Сильвестра Морара-Андрієвича, висловило енергійний протест проти згубної діяльності поляків і єзуїтів проти русинсько-румунського населення краю у трактаті під назвою «Апологія православної греко-східної церкви Буковини». У цій апології серед іншого йдеться про те, що «довший час на Буковині знаходиться значне число священиків-місіонерів єзуїтського ордену, які, як поляки за національністю, володіють і русинською мовою; цими

обом мовами проводять місіонерські відправи не лише у містах, а й на рівнині та у горах – у дусі і на користь римсько-католицької церкви».

Дослідник перелічує наведені в «Апології» докази щодо місіонерської діяльності польських єзуїтів на Буковині, серед яких: створення Конгрегацією сестер урсулянок Інституту з виховання дівчат, до якого приймали також дівчаток православної конфесії; прагнення колишнього Варшавського римо-католицького архієпископа Фелінського влаштувати собі в Чернівцях постійну резиденцію. «Крім того, – повідомляє Г. Купчанко, – ходять певні чутки, що є наміри спорудити у багатьох населених пунктах краю монастирські поселення, а в Сучаві незабаром повинен бути заснований великий конвент римо-католицького ордену сестер, здається, для догляду за хворими. Хоча ці факти, які привертають до себе увагу всіх кіл православно-східного населення, повинні пробудити пильність митрополита і до певної міри стурбованість за збереження православної християнської пастви у не зменшеній кількості, але спочатку ці факти сприймали м'яко, в дусі євангельської любові і не надавали їм ваги. Але після того як згадані факти стали предметом детальних дискусій не лише місцевих, але особливо центральних газет у Відні, і почали розглядатися не як невинні явища, їм було надано значення, яке може негативно позначитися як на культурному розвитку місцевого населення Буковини, так і на мирному стані православно-східної церкви і на міжконфесійному мирі у краї. За роз'яснення, що дані факти при прийнятті взаємного сприяння польсько-національних і римо-католицьких конфесійних інтересів можуть діяти лише на шкоду культурних та конфесійних інтересів православно-східного населення, у місцевих колах виникли спогади про ті конфесійні інтервенції й узурпації з боку римо-католицької та греко-католицької пропаганди з Галичини, на які раніше скаржилися православні-східні громади Буковини».

Г. Купчанко зауважує, що сама побудова церков і створення парафій та капеланств для забезпечення духовних потреб переселенських родин римо- і греко-католицьких конфесій не викликали закидів та гніву з боку православних буковинців. «Лише у наступні десятиріччя, – повідомляє він, – стало, на жаль, зрозумілим, що згадані духовні установи римо-католицького та греко-католицького культу були конфесійними вербувальними інстанціями для населення православно-східної віри краю». За словами дослідника, в умовах відокремлення Буковини від Галичини в 1849 р. та набуття нею статусу автономної провінції, а також після знищення пільг, якими раніше користувалися римо- та греко-католицькі церкви на противагу православній, «припинилася безпосередня духовна ловля душ західними

священиками, але їхню конфесійну пропаганду замінила національна: особливо ті русини греко-католицької конфесії з Галичини, які потрапили сюди з родинами як цивільні урядовці і вчителі, а також як приватні службовці, прагнуть пробудити національну русинську ідею у русиномовної частини населення, граючи на їх належності й родинних зв'язках з галицькими русинами. Але при цьому апостольстві на користь русинських національних інтересів ні в якому разі не можна зашкодити конфесійному інтересові, а навпаки, сприяти йому. Тому що, як аргументують русинські словесні вожді, після розриву генетичної роздільної стіни між Буковиною і Галичиною самі по собі зникнуть конфесійні наріжні камені. Самого припущення таких тенденцій уже досить, щоб викликати і поширити в колах православно-східного населення Буковини, особливо румунської національності, незадоволення й образи» [35, 176, 180-184].

Самі польські ксьондзи з Галичини не надто переймалися питаннями толерантності, несучи на Буковину, як вони вважали, справжню цивілізацію. Зокрема, ксьондз Ян Бадені 1892 р. прямо зазначав: «Взагалі не ширяться щодо цього тільки похвальні вісті про Буковину. Майже від кожного, хто протягом певного часу перебував тут, особливо в деяких її південних повітах, і мав нагоду до її мешканців придивитися, можна почути дивні речі про їхні звичаї і обичаї, подробиці, які кудись в глиб Азії переносять. Ані уявити собі, ані повірити важко, що діється на схизматичних похоронах, на ярмарках, в самих церквах навіть: яке пияцтво, без жодної перешкоди, іноді з чинною співучастю попів; зростаюча забобонність! З однієї сторони – східне варварство, а з другої – єврейсько-німецька індіферентність, а в кінцевому рахунку обидві ці крайні течії ціляться до католицької, щиро й істинно християнської релігії, християнської моралі. Спільно завдають їй ударів і наражають на велику небезпеку. Була б вже катастрофа, неминуча згуба, якщо б за кожною атакою слід у слід йшла перемога. Так, на щастя, не є – і в цьому нем ала заслуга буковинських католиків, в першу чергу поляків, що признають, в різних виразах і з різного кута зору, і друзі, і недруги; тому не вмирає надія на майбутнє, на швидкий і більш успішний розвиток. В повному значенні цього слова, християнської моралі, а тим самим на розвиток справжньої цивілізації [...]».

Православним румунам, ліберальним євреям просто коле в очі, що у нас католицьке почуття зміцнюється, католицьке життя розвивається [...]. Звідси давніша злість на урсулянок і єзуїтів, теперішня – коли урсулянки мусіли піти – на єзуїтів, на архієпископа Фелінського [...]. Але що робити, важко вимагати, аби ми через чийсь надто чутливі нерви не повинні виконувати своїх

обов'язків; щоб для втіхи коханих наших компатріотів ми спали спокійно, ні про що не турбуючись і щасливі, що нам дозволено спати. Тоді ми б одержували похвали як люди розумні, толерантні, митрополит запрошував би нас на обіди і прийоми, а то би виявив честь своїм візитом; повернулися б такі любі і хвалені часи взаємної толерації, якою Чернівці колись були так відомі... Борони нас Боже, від такої честі і такої толеранції, купленої такою ціною!» [1, 62–75].

Не кращий вигляд мали справи з релігійною толерантністю стосовно православних буковинців і в греко-католиків. Зокрема, русофільська газета «Православная Русь» у 1909 р. повідомляла про спроби уніатського місіонерства через школу: «Коло Чернівців в селі Луківцях служить вчителем один з найбільших україноманських агітаторів на ім'я Дм. Макогон. Школою сей Макогон займається мало, більше займається політикою та й пропагандою унії так жеми шкільною молоддю, як таке в громаді. Одного дня коло Різдвяних празників учитель Макогон говорив в 5 класі місцевої школи про православ'я і унію, ганив православ'я та вихваляв унію і закликав наприкінці цієї богословської лекції шкільну молодь, аби вона покинула православну віру та заявила про свій переступ до унії. Це можуть всі ті зробити – навчав далі Макогон – котрі вже закінчили 14 років життя. Всі буков.-руські люди – вчив Макогон, – повинні пристати до унії, оскільки лише одна унія може бути вірою руського народу, а православ'я – то віра волоська. Запропонував власноруч написати кожному відступнику до унії відповідну заяву до староства. Діти розповіли про це батькам, ті вдалися до пароха. Священик, який знав свій обов'язок, списав з людей протокол і повідомив про уніатську пропаганду Макогона політичні і церковні власті» [13, 1]. Описуючи докладно цю подію в листі до Чернівецької православної консисторії від 12 (26) грудня 1908 р., луковецький парох Адріан Андронік наголошував, що родина Д. Макогона перебувала у тісних зв'язках з греко-католицьким священиком у Чернівцях та римо-католицьким ксьондзом у Молодії [2, 7].

Та ж газета в числі за 9 червня 1909 р. писала, що «єпископ уніатський Григорій Хомишин в Станіславі заборонив в посланні уніатам ходити на прощу до Сучави в день Різдва Іоанна Хрестителя. Те саме наказав духовенству, бо вони заносять «шизматичський» дух в його богоспасенну єпархію» [12, 1-2]. А часопис буковинських соціал-демократів «Борба» за 1 серпня 1911 р. описує інцидент, що виник між греко-католицьким священиком та його парафіянином в Радівцях на ґрунті спілкування того зі своїм православним товаришем: «Дня 9 липня с. р. приніс робітник Онищук дитину до Христа до попа, за свідка (кума) взяв собі свого приятеля Ш. Титовича.

Боклащук спитав чи кум не є випадково православний, а коли почув, що православний, то не хотів хрестити, лишень послав батька дитини, щоб собі шукав когось іншого. Тоді Онищук – котрому се робило велику трудність – заявив, що коли так, то они йдуть до православного попа. То вправило попа Боклащука в таку лють, що почав в церкві викрикувати, «до православного?», «до дітків?»; «до чортів?», «до соціалістів» і т. п.» [3, 9].

У цілому слід наголосити, що в той час як між представниками різних мов та релігій в інтелектуальних колах краю відбувався культурний обмін, для менш освічених верств населення на Буковині залишалось характерним роздільне сусідство з усіма його забобонами у ставленні до представників не їхньої віри та чужинців [26, 136].

Отже, протягом кінця XIV – XVIII ст. в історії буковинського краю були періоди відносно толерантності та моменти досить нетерпимих стосунків між православними та іновірцями. Більш-менш стабільні толерантні відносини склалися на Буковині в період її перебування у складі імперії Габсбургів. Причому австрійська адміністрація докладала чимало зусиль для їх створення та подальшого підтримання. Особливо доброзичливими міжконфесійні відносини були в містах, що були мультикультурними центрами. Для менш освіченого сільського населення характерне роздільне сусідство з притаманними народу забобонами у ставленні до іновірців, які часто підігрівалися недоброзичливою поведінкою католицьких місіонерів з Галичини. Таким чином, за австрійської доби буковинці різних націй і конфесій жили у більш-менш стабільній згоді, але ідеальної моделі співжиття, яка може слугувати праобразом «єдиної полікультурної Європи», у них не було.

1. Бадені Я. В Чернівцях. Враження з кількадечної поїздки. – Чернівці, 2006.
2. Державний архів Чернівецької області. – Ф. 329. – Оп. 1. – Спр. 103.
3. Дописи. 3 Радівців // Борба. – 1911. – 1 серпня.
4. Дроздовський Г. Тоді в Чернівцях і довкола. Спогади старого австрійця. – Чернівці, 2001.
5. Изъ Выжниць // Православная Русь. – 1909. – 31 юля (13 августа).
6. Кантемир Д. Описание Молдавии. – Кишинев, 1973.
7. Кельсиев В. Галичина и Молдавия. Путевые письма. – СПб., 1868.
8. Козарищукъ В. Средства къ поднесенію нравственного и материального благосостоянія народа горского // Candela. Foaia bisericeasca-literaria. Anul 1894. – Cernauti, 1894.
9. Некрологи // Наука. Ежемесячный иллюстрированный журналъ для русского народа за 1902-й годъ. – Черновцы, 1902.
10. Славяно-молдавские летописи XV–XVI вв. – М., 1976

